

ПЕДАГОГІКА СУПРАЦОЎНІЦТВА – КАНЦЭПТУАЛЬНАЯ АСНОВА БІБЛІЯТЭЧНАГА АБСЛУГОЎВАННЯ МАЛОДШЫХ ШКОЛЬНІКАЎ

Выхаванне гарманічнай асобы ў нашыя дні асабліва актуалізуецца, таму што альтэрнатывай яму можа стаць выхаванне агрэсіўных і бездухоўных чалавекаробатаў, здольных весці стасункі толькі з камп'ютарам. Гэта не значыць, што мы супраць камп'ютарызацыі, ужывання новых тэхналогій у наша жыццё і, у прыватнасці, у практыку бібліятэчнай работы. Але камп'ютарная тэхніка, сучасныя бібліятэчныя тэхналогіі – гэта ўсяго толькі сродак, які дазваляе аблегчыць пошук інфармацыі, пазбавіць бібліятэкара ад руціннай, чыста механічнай работы і вызваліць час для стасункаў з чытачом, а ў дзіцячай бібліятэцы – для выхавання чытача. Дзіцячая бібліятэка будучага – гэта не толькі цэнтр інфармацыі, але і цэнтр стасункаў развіцця. Бібліятэкары-практыкі ў сваёй рабоце ўсё актыўней ствараюць такія цэнтры ў дзіцячых бібліятэках, аб чым сведчыць, напрыклад, вопыт работы дзіцячых бібліятэк Мінска, Магілёва, Гомеля і іншых гарадоў краіны. У сваёй рабоце з дзецьмі яны выкарыстоўваюць самыя розныя віды дзейнасці: чытанне, маляванне, драматызацыю, літаратурную творчасць і інш. Спецыфіка работы дзіцячых бібліятэк заключаецца ў тым, што любая іх дзейнасць ідзе праз кнігу, чытанне і скіравана на развіццё чытача-дзіцяці. Вядзецца гэтая работа, галоўным чынам, інтуітыўна, метадам спроб і памылак.

На жаль, сёння ў выхаванні перавага надаецца практыцы «лапіць дзіркі»: то грамадства займаецца маральным выхаваннем, то эканамічным, то ў якасці прыярытэтнага прапануецца патрыятычнае выхаванне або прафілактыка наркаманіі і г.д. Прычым актывізуецца гэтая дзейнасць звычайна тады, калі праблемы дзяцінства становяцца абуральнымі.

А гэтага магло б не быць, калі б выхаваннем дзіцяці мы займаліся з ранняга дзяцінства. Гаворачы аб цэласным падыходзе да выхавання, мы маем на ўвазе такую арганізацыю жыццядзейнасці чытача-школьніка, пры якой з улікам магчымасцей школы, сям'і, бібліятэкі, індывидуальных асаблівасцей дзяцей развіваецца ўся сукупнасць здольнасцей дзіцяці.

Педагогіка супрацоўніцтва як канцэптуальная аснова ў бібліятэчным абслугоўванні малодшых школьнікаў павінна заняць вядучае месца.

Праблемам узаемадзеяння мастацтва слова і асобы, уплыву чытання на развіццё дзіцяці надавалі вялікую ўвагу многія філосафы, педагогі, псіхолагі, бібліятэказнаўцы, тэарэтыкі мастацтва: В. Р. Бялінскі, М. Г. Чарнышэўскі, М. А. Дабралюбаў, К. Д. Ушынскі, Л. М. Талстой, М. А. Рубакін, В. В. Разанаў, Л. С. Выгоцкі, А. М. Лявонцьеў, В. Д. Асмус, А. М. Лявідаў і інш. Іх багаты тэарэтычны і практычны вопыт ляжыць у аснове сучаснай бібліятэказнаўчай тэорыі і метадыкі работы з малодшымі школьнікамі – чытачамі бібліятэкі.

Аднак недастаткова пераканацца ў выхаваўчых магчымасцях чытання. Важна даць адказ на пытанне, як выхаваць чытача, для якога чытанне з'яўляецца патрэбай і сродкам асобаснага развіцця.

Значны ўплыў на актуалізацыю праблем дзіцячага чытання і выхавання аказала дзейнасць М. А. Рубакіна. Створаная ім навука – бібліяпсіхалогія, навука аб чытанні, чытачу, аўтару і кнізе – з'явілася вынікам эксперыментальных назіранняў і апрацоўкі фактычнага матэрыялу. На аснове свайго вопыту і даследаванняў М. А. Рубакін сцвярджаў, што кніга і чытанне з'яўляюцца важным сродкам развіцця грамадства. У артыкуле «Эцюды аб рускай чытаючай публіцы» М. А. Рубакін адзначаў, што «нішто так не характарызуе ступень грамадскага развіцця, ступень грамадскай культуры, як узровень чытаючай публікі ў дадзены момант» [6, т.1, с.136].

Галоўнымі якасцямі, якія, паводле меркавання Рубакіна, можа развіць чытанне, з'яўляюцца веды, разуменне, спагадлівасць, дзейнасць [6, т.2, с.186]. Такім чынам, «любая кніга ўздзейнічае або можа ўздзейнічаць і на інтэлектуальны, і на эмацыянальны, і на валявы бок чытача, і на яго дзейнасць» [6, т.2, с.202].

Але для таго каб стаць чытачом (або вырасціць чытачоў), лічыў М. А. Рубакін, трэба даць адказы на чатыры пытанні:

1. Як вычарпаць з кнігі магчыма больш каштоўных ведаў?
2. Як праз кнігу развіваць у сябе ўменне думаць?
3. Як выпрацаваць у сваёй душы спагадлівасць?
4. Як праявіць сябе ў жыцці? [6, т.1, с.201].

Як бачым, М. А. Рубакін не надае перавагі ніводнаму з палажэнняў, а разглядае іх у комплексе.

У работах, спецыяльна прысвечаных дзіцячай псіхалогіі, ставіцца пытанне аб пасылках, сродках і ўмовах развіцця асобы.

У працах Л. С. Выгоцкага [1, с.271], С. Л. Рубінштэйна [7, с.482], А. М. Лявонцьева [4] і іншых распрацавана тэорыя здольнасцей як комплекс індывідуальна-псіхалагічных прыкмет і якасцей асобы, а таксама ўзнята праблема ролі культуры і мастацкай творчасці ў развіцці і станаўленні асобы. Навукоўцы прыйшлі да высновы, што літаратура займае асобнае месца ў фарміраванні духоўнага свету дзіцяці, яго маралі, мыслення, эмоцый, мовы, творчых пачаткаў. Але ўсё гэта мае месца толькі пры ўмове эстэтычнага ўспрымання мастацкага твора.

Думкамі аб тым, што чытанне з'яўляецца творчым працэсам, а прырода творчасці пісьменніка і творчасці чытача маюць многа агульнага, прасякнута работа А.М. Лявідава [3].

Неабходна падкрэсліць, што адной з умоў па сапраўднаму вялікага мастацтва з'яўляецца, паводле пераканання А. М. Лявідава, вялікі давер да чытача, да яго творчых магчымасцей. Сапраўднае мастацтва «падымае» чытача. А. М. Лявідаў сцвярджае, што чытач, як і пісьменнік, павінен быць творцам – шляхі творчасці пісьменніка і чытача розныя, але прырода іх творчасці мае многа агульнага, таму ўсё, чым павінен валодаць пісьменнік, абавязкова і для чытача. А. М. Лявідаў разумее чытанне мастацкай літаратуры менавіта як творчы працэс [3, с.289].

Заботай аб выхаванні таленавітага чытача, здольнага ўспрыняць і засвоіць багацце мастацкай літаратуры, прасякнута канцэпцыя творчага чытання бібліятэчнаўца, педагога Т. Д. Полазавай, якая абапіраецца, у першую чаргу, на эстэтычныя і педагогічныя погляды Л. М. Талстога, К. Д. Ушынскага. Яе канцэпцыя педагогікі супрацоўніцтва можа служыць арыенцірам для бібліятэкараў і педагогаў у выхаванні творчага чытача і творчай асобы [5, с.85].

Такім чынам, аналіз тэарэтычных прац педагогаў, псіхолагаў, бібліятэчнаўцаў мінулага сведчыць аб тым, што гісторыя цікавая не толькі рэтраспектыўна, але і ў праламленні да праблемы сённяшняга дня. Відавочна, што кожнае дзіця ад нараджэння мае свае магчымасці да развіцця; мэта выхавання – стварыць умовы для раскрыцця і рэалізацыі здольнасцей дзіцяці. Нерэалізаваныя своечасова задаткі глухнуць. Асоба дзіцяці ўяўляе сабой інтэгратыўнае цэлае і павінна развівацца інтэлектуальна, эстэтычна, духоўна.

Мастацкая літаратура валодае вялікім патэнцыялам для ўсебаковага развіцця дзіцяці. Калі ў кола яго чытання ўваходзяць высокамастацкія творы, яно працякае як творчы працэс,

садзейнічае выхаванню дзіцяці. Фарміраванне творчага чытача магчыма таксама пры веданні і ўліку індывідуальных і ўзроставых псіхалагічных асаблівасцей дзіцяці, яго жыццёвага і чытацкага попыту.

У практыцы па выхаванні малодшых школьнікаў немагчыма без навукова абгрунтаванай сістэмы работы з малодшымі школьнікамі, таму што ніякія, нават самыя цікавыя, разавыя мерапрыемствы не прывядуць да намечанай мэты.

Перш за ўсё неабходна падкрэсліць цэласнасць гэтай сістэмы. Яна дасягаецца тым, што на развіццё дзіцяці скіраваны ўсе складаючыя тэорыі выхавання: прынцыпы, змест, метады і арганізацыйныя формы.

У аснову гэтай сістэмы павінны быць пакладзены прынцыпы, якія ўяўляюць сабой мадыфікацыю прынцыпаў педагогікі супрацоўніцтва ў дачыненні да задач выхавання творчага чытача і асаблівасцей малодшага школьнага ўзросту.

У першую чаргу гэта апора на:

- дамінантную эмацыянальную актыўнасць малодшых школьнікаў;
- патрэбу ў гульні;
- багацце вольнага ўяўлення;
- нечаканасць асацыятыўных рэакцый.

Эмацыянальная актыўнасць – каштоўнейшая якасць псіхікі малодшага школьніка. Пры ўзаемадзеянні з чулым, творчым педагогам, бібліятэкарам яна садзейнічае ўзнікненню ў дзіцяці пачуццяў радасці, добразычлівасці, патрэбнасці ў творчай дзейнасці. Эмацыянальная актыўнасць – аснова для фарміравання эмпатыі, гэта значыць эмацыянальнай спагадлівасці на перажыванні – пачуцці – эмоцыі іншых людзей, спагадлівасць на перажыванні – эмоцыі – пачуцці – замыслы – ідэі персанажаў літаратурнага твора. Важна стварыць умовы для праяўлення і развіцця пачуццяў дзіцяці. Станоўчыя матывы пры чытанні будзяць патрэбнасць у стасунках з кнігай. Значыць, атмасфера эмацыянальнасці павінна быць пры правядзенні кожнага мерапрыемства. Толькі тое, што ўспрыята эмацыянальна, становіцца здабыткам юнага чытача.

Гульня з'яўляецца тым «чароўным ключыкам», які адчыняе сэрца кожнага дзіцяці, стварае ўмовы для вольных, натуральных стасункаў чытачоў і бібліятэкараў, з'яўляецца своеасаблівай «творчай лабараторыяй» для бібліятэкара, дапамагае будзіць у

дзяцей інтарэс, стымулюе іх актыўнасць. Сутнасць гэтага прынцыпу можа быць адлюстравана лаканічнай формулай К. Чукоўскага «гульня – творчасць – развіццё».

Уключэнне гульні ў жыццядзейнасць дзяцей-чытачоў – важная ўмова паспяховай рэалізацыі прынцыпаў педагогікі супрацоўніцтва.

Псіхалагі лічаць, што любыя псіхалагічныя структуры фарміруюцца пры актыўнай дзейнасці дзяцей. Значыць, задача бібліятэкара заключаецца ў тым, каб уключыць дзіця ў актыўную і самастойную дзейнасць.

Галоўная скіраванасць работы бібліятэкара – арыентацыя на дзіцячую радасць, дзіцячую захопленасць, стварэнне атмасферы гульні, фантазіі, нязмушанасці, каб выклікаць у яго захапленне.

Гульня займае важнае месца ў жыцці малодшага школьніка, які толькі што выйшаў з перыяду, калі ролевая гульня была вядучым тыпам дзейнасці.

Функцыя ўяўлення мае вялікае значэнне ў рабоце з малодшымі школьнікамі. Для малодшага школьнага ўзросту характэрна вольнае ўяўленне, неабмежаванае ўмоўнасцямі і жорсткімі рамкамі. Багацце вольнага ўяўлення, скіраванага ў творчае рэчышча, забяспечвае інтэнсіўнае развіццё дзіцяці. Асабліва яскрава гэта можа праяўляцца ў літаратурнай творчасці дзяцей.

Багацце пачуццяў, эмоцый, думак, якія забяспечваюцца творчымі стасункамі, разнастайнасцю відаў дзейнасці, стварае базу для ўзнікнення нечаканых шматлікіх асацыятыўных сувязей, што з'яўляецца неабходнай умовай асобаснага засваення прачытанага.

Прытрымліванне пералічаных прынцыпаў садзейнічае стварэнню добразычлівага псіхалагічнага клімату ў абслугоўванні малодшых школьнікаў, дазваляе пераўтварыць кожнае мерапрыемства ў мерапрыемства свабоды, на якім у кожнага школьніка ёсць магчымасць выказаць сваё меркаванне, праявіць свае здольнасці.

Такім чынам, для сістэмы работы з малодшымі школьнікамі характэрна наступнае:

- 1) суб'ект-суб'ектныя адносіны паміж бібліятэкарам і дзецьмі-чытачамі;
- 2) стварэнне ўмоў для вольнага самавыяўлення кожнага чытача;
- 3) забеспячэнне багатай, духоўнай, эмацыянальнай і разумовай жыццядзейнасці малодшага школьніка;
- 4) выкарыстанне разнастайных прыёмаў, формаў і метадаў бібліятэчнай работы, якія абапіраюцца на гульнёвую дзейнасць.

-
1. *Выготский, Л. С.* Педагогическая психология / Л. С. Выготский; под ред. В. В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1991. – 375 с.
 2. *Егорова, Н. С.* Проблемы детского чтения глазами теоретиков и практиков / Н. С. Егорова // Начальная школа. – 1998. – № 9. – С. 11–16.
 3. *Левидов, А. М.* Автор – образ – читатель / А. М. Левидов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1983. – 350 с.
 4. *Леонтьев, А. Н.* Педагогическое общение / А. Н. Леонтьев. – М.: Знание, 1979. – 150 с.
 5. *Полозова, Т. Д.* Педагогика сотворчества / Т. Д. Полозова // Библиотека. – 1993. – № 10. – С. 15–19.
 6. *Рубакин, Н. А.* Избранное: в 2 т. / Н. А. Рубакин. – М.: Книга, 1975. – Т. 2. – 230 с.
 7. *Рубинштейн, С. А.* Проблемы общей психологии / С. А. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1989. – 240 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ